

Stylistická charakteristika jazykových prostředků

(Teze k tématu a příklady)

Úvod: Ke znalosti jazyka nestačí, abychom ovládli jeho slovní zásobu a gramatiku, ale ke kultivované komunikaci je třeba, abychom také vhodně vybrali slovo a jeho tvary (jeho fonologickou nebo morfologickou podobu) z hlediska vhodného stylistického (slohového) zabarvení neboli z hlediska slohové příznakovosti – z hlediska **slohové hodnoty**.

Každý jazykový prostředek má svou slohovou hodnotu. Při studiu jazyka a rovněž v průběhu komunikace si musíme jeho **stylistickou/ slohovou charakteristiku** uvědomit.

Stylistická charakteristika (souhrn stylistických příznaků) je údaj vypovídající o uplatnění v komunikaci, naznačuje komunikační oblast možného nebo pravděpodobného (event. obvyklého) užití jazykového prostředku. Slovník spisovné češtiny (pro školu a veřejnost) uvádí např. tyto charakteristiky: V rámci spisovnosti jde o hovorovost nebo knižnost (*hovor.*, *kniž.*), z dalších např. *obl. mor.*, *obl. čes.*, *slang.*, *ob.č.*, *expres.*, *přen.*, *žert.*, *publ.*, *bás.*, *zast.* atd. Např.: *věžák*, -u m. (6. pl. -*ách*, -*ách*) *hovor.* věžový, výškový dům
žurnalista, -y m. (1. pl. -*é*, *hovor.* -*i*) kdo se věnuje žurnalistice
dědina *kniž.* a *obl. mor.* / vesnice
stolař *obl. mor.* / truhlář
kytka *obl. čes.* / květina

Existující stylistické příznaky neboli charakteristiky jsou spojeny:

- s funkčními styly a s celou komunikační situací
- s hovorovostí a knižností (spisovného jazyka)
- s expresivitou (kladnou i zápornou)
- s frekvencí jazykového prostředku v komunikaci, s dobovou platností,
- s dalšími vlastnostmi, např. s původem slova, formou komunikace, s oficiálností a neoficiálností, popř. až s familiárností komunikace aj.

Co umožňuje stylistické rozlišení jazykových prostředků?

1. v lexiku: synonymie (synonymita)
2. v gramatice: dubletní prostředky gramatického systému – prostředky variantní neboli gramatické varianty. (Chovají se jako prostředky konkurenční – stylistické konkurenty.)

Stylistické varianty: a) stylově rovnocenné, nerozlišené (oddechnout si/ oddychnout si)

b) stylově nerovnocenné, rozlišené (létat/ lítat, myji se/ myju se)

Stylistická hodnota – příznakovost a nepříznakovost

Příklady a znázornění na tzv. jazykové ose

současný český spisovný jazyk

(prostředky v souladu s normou spisovného jazyka)

nespisovnost hovorovost (H) nepříznakovost (N) knižnost (K) arch. a histor.
(stylová neutrálnost)

prostředky lexikální

<u>nespis.</u>	H	N	K	arch.
omarodit (ob.)	0	onemocnět	ochořet	
zmerčit, zmerknout	0	uvidět spatřit	uzřít	zočit
bulet, bulit	brečet	plakat	ronit slzy, lkát	
		výtah	zdviž	
	výpadovka	výpadová silnice		
	ženáč (i expres.)	ženatý muž		
	zakoukat se	zadívat se	zahledět se	
	(do dálky i do děvčete)			
rupnout (stud. slang)	0	propadnout ve škole	neuspět	
loch		věznice		šatlava
	vymódit se	vystrojit se (i expres.)		
		podzim	jeseň	
		bylina		býlí (arch.)

prostředky gramatické – varianty hláskové (fonologické)

nespis.	H	N	K	arch.
	převlíknout	převléknout		
	zalívat, rozlívat	zalévat, rozlévat		
	lítat (ptáci, letadla)	létat		
	(kde pořád lítáš?)			
	(původně polívka)	polévka/ polívka		
		(-í SSČ už bez příznaku)		
	kolíbat	kolébat		

nespis.	H	N	K	arch.
		plamínek, kamínek	plamének, kamének	
mlíko		mléko		
	líp, míň	lépe, méně		
dýl		déle		
		okýnko/ okénko		
		(SSČ už bez příznaku)		
	zejtra, zejtřek, zejtřejší/	zítra, zítřek, zítřejší		
	brejle	brýle		
	rejžák	rýžák, rýžové koště		

prostředky gramatické – varianty tvarové (formálně morfologické)

H	N	K	arch.
(původně: píšu, píšou)	píšu/ píši, píšou/ píší		
	mažu, mažou		maži, maží
kryju, kryjou	kryji, kryjí		
ryju, ryjou	ryji, ryjí		
piju, pijou	piji, pijí		
hřeju, hřejou (od hřát)	hřeji, hřejí		
kupuju, kupujou	kupuji, kupují		
rekreuju, -ujou	rekreuji, rekreují		
	péct, říct	péci, říci	
	peču, pečou		peku, pekou
	dny, národy		dnové, národové
pianisti, jezuiti	pianisté, jezuité		
policisti, hokejisti	policisté, hokejisté		
	matematici, matematikové		
(teplákách)	teplákách/ teplácích		
	(pozn.: SSČ uvádí bez příznaku)		
(jablkách)	jablkách/ - cích (už bez příznaku)		
	mě (2. a 4. sg.)	mne	

